

یاد نمودند آقایانی که قسم یاد نمودند :
 جلال الدوله
 امیر بهادر
 موقی الدوله
 علاء الدوله
 سردار فیروز
 امیر اعظم
 مؤتمن الملک
 معتمد السلطنه
 مجیر الدوله
 علاء السلطنه
 غلیضخان
 حاجب الدوله مدیر تشریفات
 معین السلطان
 سالار اعظم
 حمید الملک
 لیث السلطان
 قور آقاسی
 بهادر نظام
 حاجب الدوله
 حشمت الدوله
 وزیر دربار
 مدیر الملک
 وزیر همایون
 معین دربار
 مقبل السلطنه
 سردار مسعود
 وزیر نظام
 عزیز السلطان
 نصر الملک
 شجاع السلطنه
 سهام الدوله
 حسین قلیخان نواب آصف السلطنه
 مجلس بواسطه یازده مذاکرات سری گردید.

مذاکرات روز پنجشنبه ۲۴ شعبان
 خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۲۲ آقا میرزا
 طاهر قرائت کردند.

رئیس - خوب است همه بدانند که بعضی امورات راجع بسرحداث اتفاق افتاده که باید مصری مذاکره شود و وزراء و امرا هم خواهند آمد که حضور داشته باشند در این صورت خواهش میشود که در الفاظ این قانون اساسی زیاد مباحثه نشود دقت در معنی بکنید تا زودتر تمام شده اسباب معطلی نشود (شروع بقرائت قانون اساسی شد در اینموقع حضرت والا شاهزاده ظل السلطان بمجلس مقدس ورود نموده از روی شغف و شوق کانه منتهای آمل و آرزوی خود را امروز دیده اعضاء محترم او را تبریک و تهنیت گفتند حجت الاسلام آقای آقا میرزا سید محمد که به همراهی حضرت والا ظل السلطان بمجلس وارد شدند اظهار فرمودند که اگر چه حضرت والا از دیر زمانی این اشتیاق بود که خود بمجلس مقدس حاضر شده عقاید خالصانه خود را در پیشرفت این اساس اظهار دارند ولی امروز من مخصوصاً رفتم و حضرت والا را بمجلس آوردم که از برای احدی شبیه باقی نماند که بمحمد شاه اعلی و ادنی حامی و هو خواه این اساسند اعضاء محترم اظهار امتنان

نموده حضرت والا پس از یک ربع ساعت مجدداً تبریک گفته برخاستند.
 ماده که مطرح مذاکره بود باتمام نرسیده مجلس ختم شد.
 عصر امروز سه شنبه در مجلس منعقد شد در همان ماده که صبح مذاکره داشتند اورا بمبارتی کافی و جامع نوشته قرائت شده از مجلس گذشت چند ماده دیگر از قانون اساسی قرائت و تصحیح شد در این اثنا. وزراء و امرا بمجلس ورود کردند جناب علاء السلطنه که در سابق وزیر امور خارجه و چند روزی بود که در مقام تغییر کابینه استمفا داده بودند مجدداً بهمان منصب و شغل انتخاب شده بمجلس معرفی شدند مجلس بواسطه یازده از مطالب مهمه سری گردید.

مذاکرات روز شنبه ۲۶ شعبان
دارال شورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۴ آقا میرزا طاهر قرائت کردند.
 مفتر الملک اجازه مرخصی خواستند.
 رئیس - اگر چه وجود شما خیلی لازم است ولی چیزی که هست باید بگویم هر روزی که میتوانید در اینجا حاضر شوید معین کنید ولی طوری نشود که خلاف قول بشود.
 مفتر الملک - چون تصد دارم اهل و عیال را بیاورم شاید در بین راه معطل شوم بهر حال تا دهم شوال وارد خواهم شد.
 رئیس - این فرزانم و مراسله ایست که از سفارت انگلیس برای وزارت امور خارجه رسیده و ایشان آن فرزانم را با مراسله فرستادند بمجلس قرائت شود و در این فرزانم بین دولتین روس و انگلیس آنچه راجع بایران است نوشته اند.
 سواد مراسله سفارت انگلیس
 وزارت امور خارجه

بتاریخ ۲۴ سپتامبر ۱۹۰۷ - ۱۵ شعبان ۱۳۲۵
 جناب مستطاب اجل اکرم انخرا با کمال احترام تصدیق افزا میگردد
 بر حسب دستور العلیی که از دولت متبوعه دوستدار رسیده شرف دارم که صورت ترتیب منقده فیما بین دولتین انگلیس و روس مورخه ۳۱ اوت ۱۹۰۷ را تا اندازه که راجع بدولت علیه ایران است لفاً ایفاد دارم معنی سهیل قرائت نوشته منبره ترجمه غیر مستنده آنرا بنسخه فرانسه الحاق داشت معض احتراز از هر گونه اشتباه نیز باید اظهار دارم که مسلم است نسخه فرانسه سندیت خواهد داشت صورت این قرارداد رسماً بدول معظمه ایفاد خواهد شد و بزودی نیز انتشار خواهد یافت در این موقع احترامات قیقهراً تجدید مینماید.

قرارداد در باب ایران
 نظر باینکه دولتین انگلیس و روس متفقاً متعهدند که انتکریته و استقلال ایران را مراعات نمایند و معض آنکه صمیماً مایل بحفظ نظم در تمام نقاط این مملکت و ترقی صلح آمیز آن میباشد و مایلند که برای تمام سایر مملات بالدویه حقوق تجارتی و صنایعی همیشه برقرار بوده باشد و چون هر یک از دولتین مذکورترین بملاحظه ترتیب جغرافیائی و اکونومی (ثروتی) اهتمام مخصوصی در حفظ امنیت و نظم بعضی ایالات متصله و یا متجاوزه ایران بسرحد روس از یکطرف و بسرحد افغانستان و بلوچستان از طرفی دیگر دارند برای احتراز از هر گونه هل و اسباب

حدوث اختلاف نسبت بمصالح خودشان در ایالات سابق السذکر ایران بموجب مدلول فصول ذیل بر یکدیگر اتفاق نمودند.

فصل اول

دولت انگلیس متعهد میشود که در آن طرف خطی که از قصر شیرین از راه اصفهان و یزد و خاخ بنقطه از سرحد ایران منتهی و بسرحد روس و افغانستان را تقاطع مینماید برای خود یا کمک برهاری خود یا معاونت باتباع دولت دیگر درصدد تحصیل هیچ گونه امتیاز بلیتیکسی یا تجارتی از قبیل امتیازان راه های آهن و سایر راهها و بانکهها و تلگرافها و حمل و نقل و بینه و غیره بر نیاید و نیز دولت انگلیس متعهد است که و جها من الوجوه بهیچ وسیله در اوقاتی که دولت روس بمقام معاونت بمطالبه این قبیل امتیازات در نواحی مزبورده بر نیاید ابداً ضدیت ننماید مسلم است که اما کن مذکور در فوق جزر نواحی است که در آنها دولت انگلیس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکوره فون بر نیاید.

فصل دوم

دولت روس هم متعهد است که در آن طرف خطی که از سرحد افغانستان از راه فاریاب و پیرچند و کرمان رفته بپندر عباس منتهی می شود برای خود یا کمک باتباع خود یا معاونت برهاری دولت دیگر درصدد تحصیل هیچگونه امتیاز بلیتیکسی یا تجارتی از قبیل امتیاز راههای آهن و سایر راهها و بانکهها و تلگرافها و حمل و نقل و بینه و غیره بر نیاید و نیز دولت روس متعهد است که و جها من الوجوه بهیچ وسیله در اوقاتی که دولت انگلیس در مقام کمک بمطالبه این قبیل امتیازات در نواحی مزبورده برمی آید ضدیت ننماید و مسلم است که اما کن مذکور در فوق جزر نواحی است که در آنها دولت روس متعهد است که در مقام تحصیل امتیازات مذکوره فوق بر نیاید.

فصل سیم

دولت روس متعهد می شود که بدون اینک قبلاً بادولت انگلیس مشاوره و تفهیمی شده باشد به هیچگونه امتیازی که برهاری انگلیس در نواحی ایران واقع فیما بین خطوط مذکور در فصل اول و دوم داده شود ضدیتی نکند دولت انگلیس نیز بهمین نحو در باب امتیازاتی که برهاری روس در همان نواحی ایران داده می شود متعهد است تمام امتیازات موجوده حالیه در نواحی مذکور در فصل اول ردوم هم بحال خود برقرار خواهد بود.

فصل چهارم

مسلم است که عایدات تمام گمرکات ایران باستانهای گمرکات فارس و خلیج فارس یعنی عایداتی که بمقامت وجه اصل و منافع قروض دولت ایران از بانک استقراضی روس تا تاریخ انقضای این قرارداد حالیه داده شده برای همان منظور گمانی السابق برقرار خواهد بود نیز مسلم است که عایدات گمرکات ایران در فارس و خلیج فارس و همچنین عایدات حمل و صید ماهی سواحل ایران در دریای خزر و همچنین عایدات پست و تلگراف برای ادای قروض دولت ایران از بانک شاهنشاهی که تا تاریخ انقضای این قرارداد حالیه داده شده است کمافی السابق برقرار خواهد بود.

فصل پنجم

در صورت عدم ترتیب ادای وجه اصل یا برداشت منافع قروض ایران از بانک استقراضی و بانک

شامشاهی تاتاریخ امضای این قرارداد و در صورتی که برای دولت روس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانک استقراضی رهن شده و آن محال دروناهی مذکور در فصل دوم این قرارداد واقعه کنترلی بگذارد و نیز در صورتی که برای دولت انگلیس لازم شود در محال عایداتی که برای مرتب رسیدن قروض از بانک شامشاهی رهن شده و محال مزبوره دروناهی مذکور در فصل اول این قرارداد واقعه کنترلی بگذارد دولتین انگلیس و روس متعهد هستند که قبلا دوستانه با یکدیگر مشورت نموده متفقا قرار اقدام برقراری این کنترلی را بدهند و از تمام مداخلاتی که بر خلاف اصول و اساس این قرارداد حالیه است احتراز جویند در سنت بطرز بورج نسیختن بانجام رسید.

۳۱ اوت ۱۹۰۷

امضاء (نیکسن - اینولسکی)

مستشار الدوله - برمه معلوم است که مدتها دولت روس و انگلیس در ایران نفوذ پلٹکی و تجارتی داشته اند و در بعضی نواحی مال بعضی زیادتر بود در حقیقت ایران میدان کاملی بود بجهت آن دو دولت اگر دولت ایران واقف بنگات کار خود بود متوانست در آنحال مبیانت فوائد و منافع بیشمار حاصل نماید ولی متأسفانه موقع را از دست داد و آن مبیانت از بین مرتفع شد خیلی جای تعجب است که دو دولت در داخله دولت مستتلی قرارداد میکنند معلوم است که دول حقوق تجارتی خود را بهر وسیله باشد برقرار میدارند بدون اینکه صاحب خانه مطلع باشد با این قرارداد و مهادنه که بین دولتین شده است دولت ایران میتواند بهر کسی امتیاز بدهد ولی در نواحی و جاهاتی که امتیاز داده نشده باشد اهم از اینکه طرف دولت انگلیس و روس باشد یا غیر از آنها در هر نقطه و ناحیه که نفع خود را در او ببیند پس این قرارداد آن اختیار داخلی ما را سلب نخواهد کرد بر فرض این دو دولت برای خود و رعاای خود قرارداد اند ربطی بعمل ما ندارد مانی توانیم ترتیب مملکت خود را تغییر بدهیم اما این که نوشته شده که گمرکات جنوبی مرهون استقراض است اگر تأخیر افتاد کنترول بگذارند اگر چه این مسئله با وزیر مالیه است ولی چون در اینجا مطرح شد بنده عرض می نمایم که در آن قرار داد استقراض گویا چنین شرطی نباشد و در صورت عدم آن حق ندارند و در کنترول که از برای وصول عایدی گمرکات شمالی در صورت تأخیر قسط آن میگذارند آنهم باید موافق باقراناه استقراض باشد

وکیل التجار - این دو دولت محترم چون در سابق میان خودشان در تجارت زدوخوردی داشتند میخواستند بک قراردادای میان خودشان بگذارند که تجارت یکدیگر خسارت وارد نیاورند و مزاحم نشوند اما در باب کنترول اینجا نوشته شده که برای اینکه اطمینان حاصل بشود حق دارند نه آنکه در صورت نرسیدن قسط دیگر اینکه باید از وزارت خارجه پرسید که آیا دیگر مطالبه هر مانه و قرارداد مغفی هست یا خیر

رئیس - آنچه وزارت امور خارجه نوشته اند همین است دیگر نمیشود آنها را قسم داد که آیا غیر از این هست یا نیست؟

وثوق الدوله - گویا چیزی در این خصوص از آن بیانی که جناب مستشار الدوله گفتند اولی تر

نباشد ما حمل مدلول این قرار داد این است که دولت انگلیس در شمال امتیاز نکیرد و دولت روس در جنوب و این ترتیب حال ایران را با سابق تغییر نخواهد داد و در هر موقتی دولت ایران میتواند بهر یک از دول امتیاز بدهد اما در باب کنترول باید این ترتیب از روی مهادنه و فرار داد آن استقراض باشد.

آقای میرزا ابوالحسن خان - این مهادنه (ظواهرش چون گویند) بر حلال - باطنش قهر خدا مزول) حفظ حقوق تجارتی و حدود سیاسی مسئله جداگانه است رجوع بتواریخ گذشته باید نمود که مقصود از تجارت چه بوده است من چیزی عرض نمیکنم همینقدر چیزی را که بعضی از روزنامهجات دولت انگلیس گفته اند عرض میکنم که می نویسند در این موقع که دولت ایران پایجاه ترقی و مشروطیت گذارده ما از دولت دوستی مثل دولت معظم انگلیس متوقع نبودیم که بایک دولت دوست همسایه دیگر ما چنین فراری بگذارند.

آقای سعید حسن قلی زاده - هر چه بگوئیم تأیید مطالب سابقه است البته همه کس میدانند از برای دولتی که دو دولت دیگر در خاک او تراسر داد بگذارند جای تأسف است ولی این را هم میگویم که دولت ایران می تواند حقوق خود را حفظ کند و هیچ خللی بر او وارد نیاید و بعد از تمام ملاکرات میتوانم بگویم که زنده باد استقلال ایران.

حاجی شیخ علی - آیا این قرارداد را می شود تغییر داد؟

رئیس - خیر ساکاری به آنها نداریم و هر دولتی که امتیاز می خواهد ما با کمال استقلال می دهیم.

وکیل الرعاای - آرزو مندیم که دولت ایران تمام منافع خود را حفظ کند البته این دو دولت مادامی که دوستی مابین خودشان را طالبند ما هم تا آنجائی که لازم است حاضر خواهیم بود و این قرارداد هم بدینوسیله است مابین خود آنها است و ما می توانیم با کمال استقلال هر امتیازی که مقرون به صواب بدانیم بسایر دول بدهیم.

رئیس - فقط مقصود از این قرائت اطلاع بود البته وزارت امور خارجه جوابی که لازم است خواهد نوشت.

اسدالله میرزا - آنچه که روزنامه جان انگلیس انتشار میدهد این است که فرش از مهادنه این بوده است که بعدها روس بطرق تجارتی افغانستان و راههای دیگر راه بهندوستان پیدا نکند و هندوستان در تحت حمایت انگلیس بماند گذشته از این هیئت حالیه وزرای انگلستان در کمال صداقت طرفدار آزادی هستند چنانچه در این مدت اخیر تر اسوال را آزادی دادند و ایرلاند که مدتها است در تحت حمایت انگلیس است میخواستند که پارلمان و آزادی بدهند با وجود این دولت انگلیس هر گز رضای نخواهد شد که با استقلال ایران صدمه وارد آید.

آقای شیخ حسین - مطلب همین بود که گفته شد چیزی که هست همینطور که امروزه اجانب اتحاد میکنند که ثروت خودشان را زیاد کنند ما هم باید کوشش کنیم که مالیه خودمان را زیاد کنیم و خودمان را حفظ کنیم.

آقای میرزا افضل علی آقا - دیگران هر چه بکنند از برای خود میکنند چیزی که بر ما لازمست همین است که دقت کرده خود را حفظ نماییم.

وکیل التجار - قناعت توانگر کند مرد را چیزی که امروز می تواند ما را مستغلب سازد قناعت است.

آقای شیخ یوسف - روزیکه سمدلوله به مجلس آمدند نوشته از سفارت انگلیس ارائه کردند که نوشته بود نصحن ایرانیها در قونسل خانهای انگلیس اسباب زحمت دولت انگلیس است.

رئیس - صحیح است یا بودن دارالشوری نباید جانی متحصن شوند.

آقای شیخ یوسف - با اینکه ما دارای پارلمان هستیم باید اعلان بتمام ولایات بشود که از این بیمه اگر کسی بجائی که تعلق به خارج داشته باشد نصحن دست نظلم او را ما استماع نخواهیم کرد گذشته نصحن از برای موقعی بود که احتمال مظلومیت بود امروز که از روی عدل رفتار می شود نصحن بکلی خلاف قانون است.

حاجی میرزا علی آقا - مطلب اول من راجع است به مهادنه آنچه از این مهادنه مفهوم می شود مضمون آن فرمایش خداوند است که می فرماید خودتان خودتان را درست دارید ضلالت دیگران بشمار بطبی ندارد عهد ربطی با ما ندارد ما باید استقلال خود ما را حفظ کنیم مطلب دیگر راجع به نصحن است آنچه را می توان از شرع مقدس سند بدست آورد از برای بست بودن آن خانه خدا است دیگر در مواضع دیگر سندی نیست محل امن همان خانه خدا است در هر جا که کسی متحصن شود و احتمال داده شود که باعث تعطیل اجرای حکم است خلاف قانون است.

آقای میرزا افضل علی آقا - خوب است همان طوری که ما از اول تا کنون اصرار داریم که تمام احکام مطابق شرع باشد اینجا هم همان طور رفتار کنیم بست فقط حرمتین است و سایر جاها بست نباشد خصوصاً در موقعی که تنصیب حقوق دیگران می شود.

آقای شیخ حسین - آنچه را که یکران دارند از نتایج احکام مقدسه ما است این ترتیب بست در سایر ممالک بود همین که دیدند اسباب هرج و مرج شد بکلی بر داشتند و گفتند هر کس مخالف قانون رفتار کند باید مجازات بشود آن روز در مسئله قرار مقصر در قانون وزارت داخله گفتند که مقصر اگر گریخت ضابطه او را با تیرزند بعضی گفتند خلاف شرع است همینکه کسی بماند هیچ کس او را پناه نمیدهد فرار خواهد کرد.

بحر العلوم کرمانی - يك وقتی در ایران استبداد بود که ظلم می شد حال که بعد از مشروطه است معحتاج به بست نیست.

اسدالله میرزا - خوب است دولت روس در عالم یگانگی در این مسئله بدولت فقیهه انگلیس اقتدا کند همان طوری که او سالارالدله را نگاهداری نکرد ایشان هم حاج ملک را نگاهداری نکنند.

میرزا ابوالحسن خان - در مسئله بست آنچه گفته شد صحیح است ولی مادامیکه ما بدون افتخار منظمی نداریم باید بست در میان باشد.

آقای شیخ یوسف - خدا شاهد است که این عنوان من فقط برای حفظ ملیت است این رقمه که از سفارت انگلیس آمده خیلی از نکات را داراست باید ملتفت شد امروز باید يك قانونی

وضع نایب که حفظ ملت من شود حقیقت ملک التجار
یک تقصیری که از آن برتر نیست کرده مین تحسن
است سفارت همی گوید چون عادت ممالکتی شما این بود
من هم مطابق آن رفتار کردم .
مفتخر الممالک این مسئله آنچه باید مذکره
شود و خوب است این مطلب امروز تمام شود و قانونی
وضع شود .

آقای میرزا محمود خوانساری - بعضی
اشافات است که در بطی بدلیه صحیح و غیر صحیح ندارد
ملک خواست حقوق مردم را بخورد این بود که رفت
متحسین شد چنانچه بکنفر از اهل خوانسار که بمالقی
مال مردم را خورده و فرار کرده بود حال آمده ادعای
شرف میکند .

وکیل الرعايا - کرا را این مطلب مذاکره
شده خوب است ختم شود .

آقای سید حسن تقی زاده - تاحال دو دهنه
است که می گویند ما عدلیه نداریم و باین افظ
همان بدست هزاران مردم میدهند و حال آنکه
آن زمانیکه مستبد بود عدلیه داشتیم حالا که
مجلس هست و عدلیه هست وزیر مستقل دارد ما
چه ایرادی داریم باید کارها را بدلیه رجوع کنیم
اگر از عهده بر نیامد باید او را عزل کنیم تا وقتی
که صحیح بشود .

آقای شیخ حسین - بنده می گویم ثابت موقوف
نشود عدلیه منظم نمی شود .

آقای میرزا ابوالحسن خان - آقا باینکه
می گویند عدلیه هست باید بپن نشان بدهند که رؤسای
عدلیه در سایر بلاد در کجا هستند حرف بنده این
است که عدلیه کامل نداریم و من در خصوص مفاسد
بسته هیچ حرفی ندارم و اول کسی بودم که می گفتم باید
بست نباشد .

آقای املا حسن وارث - نباید گفت که عدلیه
نداریم باید گفت که عدلیه صحیح نداریم .

آقای سید حسن تقی زاده - دو دهنه دور زیر
عدلیه در اینجا گفته اند که تا بست هست عدلیه
صحیح نخواهد شد پس بنا بر این دور لازم
می آید اینک گفته شد در سایر ولایات عدلیه نیست در
نظامنامه های ولایتی و ایالتی نوشته شد مادامیکه
عدلیه شب آن دایر نشده است انجمن های ولایتی
بجای عدلیه باید رسیدگی کنند .

آقای میرزا علی تقی - رواج عدل برور است
با اینکه عدلیه در سایر جاها نیست این از ظلم و
اجحاف نمیتوان شد .

رئیس - در سایر جاها انجمن ها و افراد ناس
حفظ حقوق خودشان را میکنند .

وکیل التجار - بست نباید باشد که در ولایات
همانطور که فرمودید انجمن ها و مردم حفظ حقوق
خود را خواهند کرد در باب سفارت روس هم همان
طور که ندای وطن نوشته است خود سفارت روس
توضیح داده که این عادت ممالکتی شما بوده هر وقت
این عادت در طرف شد من هم همانطور رفتار
خواهم کرد .

وثوق الدوله - چند روز قبل این مذاکره شد
و این مطلب را هم آقا شیخ حسین مطرح کرد و
گفتم نوشته شود همه مطالعه کنند و لایحه قانونی شود
رای گرفته شود .

رئیس - خوب است خوانده شود .

(خواننده شد)

(در تمام مملکت ایران برای کسانی که
مخالف قوانین موضوعه رفتار کنند بست و پناهی
نیست) .

وثوق الدوله - حالا تمام این عبارت را
ملاحظه کرده دقت کنند و در قرائت سیم تمام شود
لایحه از طرف متظلمین تم رسیده بود قرائت شد
مشر بود بر اینکه متولی باشی با اینکه معا که
او تمام نشده فرار از رفته است بقم استعدا اینکه
حکومت و متولی جدید معین و او هم احضار شود تا
در اینجا قطع عمل گردد .

وکیل الرعايا - اینتر هم جای نیست که
در سه جای این لایحه اسم او را متولی برده اند
ما او را متولی نمی دانیم با اینکه این قدر تندی
کرده است .

آقای سید حسن تقی زاده - شهادتی از سابق
دارم که آنچه در این لایحه نوشته شده او زیاده تر از
آن کرده است و مخالف قانون دولت فرار کرده او
یاقی دولت است باید مجازات فراری بار ببندد و
او را تحت الحفظ بیاورند

رئیس - رای همین است .
(جمعی گفتند صحیح است .

ادیب التجار - نادر بود که بازار ما را بسته
بودند آنروز که آمد رفتند دورش را گرفتند و
گفتند بیرون بیا بعد رفتند بازارها را باز کردند
از خدام کسی مدعی از نبود .

رئیس - او خودش موقوفات را خورده پنججاه
هزار تومان تفاوت بود اینجا همه خیانت است باید
او را خواست تلگرافی از اهر رسیده قرائت شود
(قرائت شد) حضور اعضای مجلس مقدس بعد از
گرفتن رحیم خان قراجه داغ امن شد حالا بواسطه
آمدن سوارهای او امشوش و صریحاً میگویند ما مورد
افتشاش هستیم امروز هم تلگرافی از کدخدایان
چلیانلو رسیده که بقریه کلاتر ریخته و چایبده
پنج نفر را مقتول و چند نفر را مجروح کرده اند
با هم اکتفا نکرده ریخته ایل چلیانلو را غارت
کرده اند .

حاج میرزا علی آقا - مضمون این تلگراف
این است که پسر رحیم شان این حرکات را
کرده .

حاجی میرزا آقا - از روزیکه زنجیر از
گردن رحیم شان برداشته پسر او مشغول تاخت و
تاز است اینکه نوشته اند جلو گیری خود معنیش
اینست که زنجیر را دوباره بگردن او بگذارند .

محقق الدوله - این کافی نیست بلکه باید
رحیم خان را تهدید کرد که اگر این افتشاش را
بطوریکه میدانی دفع نکردی تو را دم توپ خواهند
گذاشت .

احسن الدوله - در عهد شاه شهید و غیره
هیچ وقت تفنگ دار از اهالی قراجه داغ نبود حالا هم
خوبست اهل حضرت لا آنها صرف نظر فرموده آنها
تفنگدار گرفته نشود .

حاجی سید عبدالحسین شهیدی -
وقتیکه گفته شد زنجیر را از گردن رحیم خان بردارند
بنده گفتم اگر زنجیر را لا گردن رحیم خان بردارند
مثل این است که بگردن اسلام گذاشت ما شنیدیم این افعاس
را تهدید نکنند میشود .

آقای سید مهدی - سابقاً دو باب رحیم خان بر
حسب اظهاری که خود او در دیوانخانه میکرد که
اگر من مقرر هستم مرا دم توپ بگذارند بنده
حال او را گفتم حالا بموجب این تلگراف باید او را
دم توپ گذاشت .

آقای شیخ حسین - همانطوریکه محقق الدوله
گفتند صحیح است .

آقای املا حسن وارث - اینها کار وزارت داخله
است ما وزارت داخله اطمینان نداریم چرا باید
ما این صحبتها را اینجا بکنیم .

حاج میرزا آقا - سواد دو تلگراف را برای
من فرستاده اند که او تحریک کرده حالا او میگویند
من تقصیر ندارم خود آن دو سواد را میآورم از
تلگرافخانه تحقیق کنید و سره اش را مطابق نمائید
آنوقت ببینید که چه تقصیر بزرگی از او صادر
شده است .

معمار باشی - قرار شد در هر نقطه حاکم
مقتدری باشد چه هینکه حاکم مقتدر شد آنچه
این میشود باید حاکم مقتدری برای اینجا معین کرد .

حاج امام جمعه - یک قدری از عراضی مرا
این آقا گفت آذربایجان الان سها است که هر روز
از یک نقطه اغتشاش بلند می شود و هیچ کاری هم
نمکندند یعنی تا کاری نشده که ملتت نمی شویم
وقتی هم که شد این طورهای خواهیم جلو گیری کنیم
در مطلب میگویم یکی اینکه باید حاکم مقتدر
در هر نقطه باشد این سردارها که اتفاق کرده اند
آیا در میان آنها کسی که لایق حکومت آذربایجان
باشد نیست از خودی نوشته اند که اگر او توپ و
پانصد تفنگ برده اند و حالا می خواهند از دولت
اجازه بگیرند محض اینکه ما در سرحد هستیم اینجا
رانگاه بداریم ملاحظه فرمائید وقتیکه توپ نداشتند
چمی کردند حالا خوب ملاحظه کنید که فردا یک
افتشاش برپا بشود آن وقت چه باید کرد در باب رحیم
خان هم ما گفتم کزنجیر او برداشته شود که آرام
شود نه اینکه اغتشاش کند .

رئیس - گویا رای این شد که او را حبس و
زنجیر کنند تا امنیت داده شود کافذی از جمعی از
اجزاء وزارت امور خارجه است قرائت شود .

محقق الدوله - بنده باندازه خودم میگویم
خواننده نشود .

رئیس - عیب ندارد خواننده شود قرائت شد
مشر بر اینکه عزل وزراء مطابق قانون مشروطیت
باید از روی تحقیق باشد خوب است کسب بیونی
تشکیل شود که معلوم شود تقصیر وزیر امور خارجه
سعدالدوله چه بوده عزل شد ؟

احسن الدوله - بموجب همین عریضه که داده
اند چون بگردن علاء السلطنه تقصیری وارد نیامده
بود دوباره سرکار خود آمد .

آقای سید حسن تقی زاده - علاء السلطنه
ممزول نشده بود بلکه منزلت شده بود بواسطه تغییر
رئیس الوزراء اما این که گفته شده تحقیق شود ما
گفتم که در عدلیه ما محکمه تیزی باشد که در باب
وزرا هم تحقیق شود حالا او دایر نشد در خود
مجلس کمیسیون تشکیل بشود و این معا که باید
بشود بقیه بنده این تغییر بد نبود محض اینکه
کار وزارتخانه تعطیل نشود ولی باید معا که
بشود .

آقای شیخ یوسف - بنده ششم خود را استعفا داده است .

رئیس - حالا هر چه مجلس رای میدهد همانطور رفتار شود .

آقای سید حسن قلی زاده - مجلس هیچوقت دست بندی نمیخاند مجلس يك قانونی دارد که باید با نظور رفتار نماید بر فرض يك دسته از بی عرضها باشند و خود آن مرد هم گفت که من استعفا نمیدهم یا باید مجلس رای بدهد یا باید محاکمه شود پس باید محاکمه بشود .

رئیس - دو مسئله است یکی اختلاف اجزاء یکی عزل وزیر .

وکیل التجار - اما اختلاف بین اجزای وزارت خارجه چیز است که اهمیت نباید گذاشت و در باب عزل وزیر خارجه هم نمیشود بیول اجزاء قبول کرد خود سعدالدوله گفت که من استعفا نمیدهم و ما هم اطلاع نداریم باید تحقیق سکرد اگر رسماً استعفا داده که هیچ و اگر هم خودش شاکی است باید محاکمه شود .

آقای سید حسین - علاءالسلطنه رسماً به مجلس معرفی شده این معرفی شدن و پذیرفتن او خودش موجب عزل سعدالدوله است دیگر این که وقتی اجزای رئیس يك وزارت خانه از وزیر اطمینان نداشته باشند نمیشود برای او وزارت خانه را برهم زد .

حاجی مین التجار - مسئله وزارت خارجه مهم است خوبست محاکمه شود .

احسن الدوله - آن روز در مجلس از سعدالدوله شکایت شد تمام و کلاً از او شاکی بودند خصوصاً آن فرمایشاتی آقای حجه الاسلام فرمودند مفذک بطور او را بوزارت منسوب کردند از اول نبایدست بوزارت انتخاب شود .

حاجی امجدالدوله - اولاً به بنیم عزل وزیر خارجه سابق از روی قانون بود یاخیر ؟ ثانیاً به بنیم منسوب شدن وزیر خارجه ثانی از روی قانون بوده پس در این میان کسی را اختیار کنند که لایق این کار باشد و اجزایم از اوضاع باشند امروز ناصر الملک با همگان تمام اجزاء لایق این کار است .

آقای میرزا محمود - اینها تمام دسته بندی است باید در کمیسیون تحقیق شود که جهت عزل چه بوده و باین دسته بندیها باید گوش نداد .

رئیس - دسته بندی غلط است ولی بعرف آنها آیا باید گوش بدهیم یا نه ؟ (اکثر گفتند خیر دسته بندی و فرض است)

لسان الحکما - آنچه بنده اطلاع دارم این دسته مخالف او بودند در این مدت خیلی خلاف پولیتیک و سیاسی برای او اثبات میکنند .

وکیل الرعایا - سعدالدوله با آن حرف هائی که در دیار گفته و مطالبی که راجع بمجلس اظهار کرده همه میدهند نباید بوزارت منسوب باشد **آقای مهدی باقر** - همین طور که گفتند نباید سید الدوله بوزارت خارجه منسوب باشد .

رئیس - تکلیف چه شد سعدالدوله حق محاکمه داود یاخیر ؟ (جمعی گفتند خیر)

حاج امین الضرب - حق محاکمه را از کسی نمی توان سلب نمود .

آقا میرزا علیقلی - آنروز که سعدالدوله

در مجلس بود ملت او را ابروالله میگفتند بسیار آن از مجلس استعفا داد بعضی گفتند او متصدی دارد قدری از آن رتبه کاسته شد تا اینکه باین رتبه رسید دیگر بیشتر سلب اطمینان ملت شد حالا این معاکه فایده ندارد ولی چون قانون است خوبست محاکمه شود **رئیس** - ایشان اولاً تنها از من شور کردند گفتیم که در وزارت خارجه بجائی رسیده است که بین رئیس و مرتوس خلاف واقع شده است خوبست شما استعفا بدهید و وزارت دیگر انتخاب شوید گفت من استعفا نمی دهم اما این هیچ اطلاع من خیلی کوشش سکردند ه رفع این عائله بشود در حضور هم یونی هم مدال داشم که بهتر است استعفا بدهد و نداد چون در مهم بود اعلی حضرت همایونی هم رفم فرمودند که استعفا ی تو را قبول کردیم .

حاج امین الضرب - این فرمایشات که فرمودید صحیح است ولی حرف دو این بود که محاکمه دارد یاخیر ؟

رئیس - محاکمه درجه مطلبی اگر تر این باشد که او استعفا داده یا عزل شده مسموم است که شاه را عزل کردند اگر محاکمه در اختلاف اجزاء است آن مطلب دیگر است .

حاج امین الضرب - او محاکمه خواست یا خیر اگر خود را نخواست است فایده ندارد .

حاج امام جمعه - باید گفت که بعد از آن اجزاء و وزارتخانه نباید این طور رفتار کنند اگر نمیخواهند کار کنند استعفا بدهند نه اینکه تمطل بکنند .

آقای سید مهدی - ما قسم خوردیم که اینجا در حفظ حقوق ملت گفتگو شود این بیچاره ما را از باب حقوق اول ماه رمضان است باید روزی بگیرند از همه کاری متدتر این است که فکری به حال آنها بشود .

رئیس - من خودم این مذاکره را امروز خواستم عنوان بکنم همانطور که قانون اساسی را شبو روز نستیم و تمام کردیم همین طور عدل مایه را شبو روز خواهیم نشست و عمل نان و حقوق و بانک ملی را همین چندروزه تمام خواهیم کرد .

محقق الدوله - آقای حاج امام جمعه فرمودند که اجزای وزارتخانه نباید تمطل کنند بنده عرض میکنم که سعد الدوله را نباید در هیچ وزارتخانه دخالت داد که اینطور اجزا شکایت کنند این اجزائی را که او آورده در وزارت امور خارجه هیچیک داخل در این کار نبوده اند جز میرزا سعیدخان وزیر که آنروز منزل شما با جبار حاضر شدند .

رئیس - مطلب دیگری است خاطر هام سبق است که چندی قبل شصت هزار تومان علاوه از آنچه نصرالسلطنه میدهد برای تلگرافخانه یک نفر پیدا شد که میداد حالا يك نفر پیدا شده است اگر چه بنا بود اسحق برده نشود ولی میگوئیم که مستان الملک نود هزار تومان اضافه میدهد بانک شاهنشاهی را ضامن میدهد لایحه هم در این باب نوشته اند (قرائت شد) باین مضمون که نود هزار تومان اضافه میدهم و بانک شاهنشاهی را هم ضامن میدهم هر گاه خود سیددار قبول میکند با او باشد

آقای سید علیقلی - مجلس و کلاً باید طالب نفع ملت باشند این شخص که ضامن هم اضافه میدهد خیلی خوب است .

رئیس - در باب تلگرافخانه باید فراری داده

شود و به نصرالسلطنه هم اطلاع میدهم شاید خودش قبول کند .

آقای میرزا محمود - چون این شخص محض خدمت بملت حاضر شد که این مقدار بدهد و بعداً باید اسباب تشویق در بین باشد باین مقدار حق او است اگر سیددار بخواهد باید چیزی اضافه بکنند . (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز یکشنبه ۲۷

شعبان دار الشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه ۲۶ را آقای حاجی سید نصرالله قرائت کردند .

رئیس - این عریضه صاحبان اسرای قوچان است و در این باب يك جواب صریح میخواهند عریضه قرائت شد قریب باین مضمون: بشفرف مرض انجمن مرکزی میرساند مدت دو سال است دعا گوایان که خدا علی و یوسف صاحبان اسرای قوچان بجهت شصت و دو نفر اسیر و اموال منهبه معطل ماندیم و ثابت نمودیم چندی در صدر برآمدند و حالا گویا فراموش شده و حالا بعضی در صدر استخلاص سالار مفتح بر آمده اند که حقوق ماضیای شود هر گاه چنین باشد ما یوس شده ناچاریم ببلاد خارجه رو آوریم چون تشکیل انجمنها برای احقاق حقوق مظلومین است آنها را بحق خدا قسم می دهیم که راضی نشوند مشارالیه رها بشود و به مجازات نرسد که استر داد حقوق و اسرا نخواهد شد .

آقا میرزا ابوالحسن خان - این عریضه بانجمن نوشته شده نه بمجلس گفتند فعلاً انجمن جواب میخواهد .

آقا میرزا محمود - چند روز قبل در این باب مذاکره شد و قرار شد از طرف مجلس بوزارت داخله نوشته شود که تا آخر ماه رمضان اسرا را مسترد نماید حالا از مجلس اقدام شده یا خیر اگر شده که باید آنها صبر نمایند تا آن موعد برسد .

رئیس - هنوز از طرف مجلس اقدام نشده علت تاخیر آن است که این حرفها در سابق هم خیلی مذاکره شده و اینکه تاکنون ترتیبی پیدا نکرده از این جهت است که باید پلتیولی ابراهیم باشخاصی که می توانند اسرا را استرداد نمایند چون دیدم این مطلب فراهم نبود و مجلس هم بطور حتم حکم نکرده بود اقدامی نشد .

آقا میرزا محمود - آنروز گفته شد که اگر پول لازم است باید بدهد .

رئیس - چند وقت است که او مجوس است سه روز مهلت خواست که او را خلاص کنند نشود در این مدت هم هیچ اقدامی نشده که فایده داشته باشد باید کاری کرد که اسرا استرداد شود .

آقای سید حسین - در این باب بعد از تحقیقات از عدلیه که حکم صادر شد یکی استرداد اسرا یکی سلب از شئون خوب است اجرای این دو حکم زاما عدلیه بخواهیم .

رئیس - اگر عدلیه حکم داده باید تمام آن را مجری ساخت و الا اگر بعضی مجری نشود صحیح نیست .

حاج امین الضرب - آنها استیناف خواستند **رئیس** - آیا مجلس قبول کرد ؟